

Särbestrafningen av åsiktsförbrytelser.

Anordningen av custodia honesta i tysk straffverkställighet.

Av jur. stud. ARNOLD SÖLVÉN.

Medan i Sverige frågan om *custodia honesta*, alltså om men i verkställighetsavseende mildare särbestrafning av åsiktsförbrytelserna, ännu alljämt tillhör det kriminalpolitiska reformprogrammet — ehuru den genom strafflagskommissionens i 1923 års strafflagsförslag visserligen mycket otillfredsställande motiverade arrestförslag ryckts närmare sin lösning — är straffarten i ett flertal andra länder redan för länge sedan införlivad med straffsystemet. Sin självständigaste utformning har den fått i tysk rätt. Den legislativa grundtanken uttryckes här i Str. G. B. § 20, enligt vilket stadgande för tillämpningen av Festungshaft (*custodia honesta*) kräves fastställande av att den straffbara handlingen icke framgått ur ett vanärande sinnelag (ehrlose Gesinnung)¹).

¹) Denna princip för *custodia honesta*, enligt vilken straffartens tillämpning sålunda göres beroende av sinnelagets etiska kvalitet, var i det tyska strafflagsutkastet 1925 övergiven, i det utkastet för ådömande av *custodia honesta* uppställde kravet på en pliktövertygelse såsom utslagsgivande brottsmotiv, alltså mot den gällande rättens etiska värdering satte ett rent psykologiskt bedömande av motiviläget. Till denna utkastets ståndpunkt har jag i en undersökning av Principerna för *custodia honesta*, denna tidskrift 1928, anslutit mig. I den överarbetade form, i vilken utkastet förelagts riksdagen, är emellertid utkastets reglering av straffarten frångången till förmån för en principiell anslutning till gällande rätt. Den kriminalpolitiska ändamålsenligheten av det etiska värdeomdömet såsom principiell synpunkt för särbestrafningen av hithörande brott torde emellertid på goda grunder kunna ifrågasättas. Det torde kunna bestridas, att den garanti gentemot en »Aushöhlung des Strafrechts«, vilken det överarbetade utkastet vill uppställa i och med kravet på »achtenswerte Beweggründe« skulle vara starkare än det ursprungliga utkastets krav på en pliktövertygelse av utslagsgivande motivkraft. Det måste under sådana förhållanden anses förfelat att alltfört binda straffartens

Festungshaft har numera sin huvudsakliga användning vid politiska förbrytelser. Den under och efter världskriget oerhört ökade frekvensen av dessa brott har också haft till följd en avsevärt ökad tillämpning av straffarten, som dessförinnan väsentligen praktiserats vid duellförbrytelser. Med den stegrade tillämpningen har det blivit nödvändigt att utöka antalet verkställighetsanstalter. Dessa uppgå f. n. till ca 20 i hela riket. Endast de i Bayern, Baden, Mecklenburg-Schwerin och Hamburg utgöra emellertid självständiga, uteslutande för Festungshaft-fångar avsedda anstalter; i övrigt äger straffverkställigheten rum i för ändamålet inredda avdelningar av de vanliga fängelserna. Så är t. ex. verkställigheten av Festungshaft i Preussen förlagd till det pommeriska centralfängelset i Gollnow — den anstalt där jag (sommaren 1928) haft tillfälle att studera förhållandena.

Den preussiska straffverkställigheten regleras till sina huvuddrag genom Die Dienst- und Verwaltungsordnung für die Gefangenenanstalten der Justizverwaltung in Preussen 1. August 1923¹⁾. På grundval av dessa föreskrifter och egna omedelbara iakttagelser skall jag i det följande söka ge en så långt möjligt fullständig bild av Festungshaft-straffet i den — f. ö. för flertalet övriga stater förebildliga — utformning det erhållit i Preussen.

Föreståndare för Festungshaft-anstalten i Gollnow är direktören för centralfängelset. Det omedelbara överinseendet över anstalten tillkommer en härför särskilt utsedd inspektor vid fängelset.

De rum (Stuben), i vilka Festungshaftfångarna förvaras, ha inte mycket gemensamt med de vanliga fängelsecellerna. Deras storlek varierar, allteftersom de äro avsedda för en eller flera fångar. Rummen äro försedda med vanliga stora fönster. Inredningen är visserligen torftig men i jämförelse med den ordinära cellinredningen bekväm; f. ö. ter den sig ganska olika i olika rum. Vanliga sängar, skåp och tvättställ användas, bord och hyllor äro grovt men späftast tillyxade, och på stolar råder ingen brist.

tillämpning vid en norm, vilken — icke minst i tysk praxis — visat sig så långt ifrån ägnad att motverka en subjektiv och oenhällig rättstillämpning, att den tvärtom direkt arbetat en dylik rättstillämpning i händerna.

¹⁾ Se Klein, Wackermann und Wutzdorff, Die Vorschriften über Verwaltung und Vollzug in den Gefangenenanstalten der preussischen Justizverwaltung 1. Aug. 1923, Berlin 1924.

Vid intagandet i anstalten kan föreståndaren förordna om visitation, vilken i så fall skall äga rum i närvaro av två tjänstemän. Fångens rätt att behålla sina egna kläder, så framt dessa äro i ordentligt skick. Likaså får han behålla pengar och värdesaker, därest inte föreståndaren i det särskilda fallet förordnar om annat. Det efter föreståndarens anordning tillåtna beloppet av fickpengar får icke överstiga 5 mark i veckan; för större belopp fordras skriftligt medgivande av föreståndaren. Anskaffande av ytterligare penningmedel utan föreståndarens vetskap liksom också innehav av bankkonto på platsen är förbjudet.

Fördelningen av nyintagna fångar på förvaringsrum åligger inspektorn. Övertagandet liksom också återlämnandet av rummen sker i enlighet med en av inspektorn uppgjord förteckning, på vilken såväl fången som inspektorn har att teckna erkännande av rummets mottagande resp. återlämnande.

Festungshaft-avdelningen inspekteras dagligen av inspektorn och minst en gång i veckan av föreståndaren. Vid dessa inspektioner kunna fångarna muntligen eller skriftligen framställa önskemål eller besvär. Hos inspektorn anförda besvär skall av denne ofördröjligen vidarebefordras till föreståndaren.

Nattetid äro rummen låsta. Som nattetid gäller under sommaren (15 april—30 september) tiden 22—7, under vintren 21—8. Under dagen kunna rummen på föreståndarens order låsas, därest det av ordnings- eller säkerhets-hänsyn är påkallat. Faktiskt gällde vid tiden för mitt besök inga som helst restriktioner ifråga om fångarnas rörelsefrihet inom avdelningen.

Inom anstalten gäller följande tidsindelning:

- 7 (vintertid 8) uppstigning;
- 7,30 (8,30) frukost;
- 8—9 (9—10) städning av rummen;
- 9—12 (10—12) fritid;
- 12—13 middag;
- 13—18 fritid;
- 18—19 kvällsmat;
- 19—22 (19—21) fritid.

Frukost intages i rummen, middag och kvällsmat i gemensam sal. Föreståndaren kan på därom gjort anhållan medgiva fånge att intaga också middag och kvällsmat på

rummet. Kl. 21 (vintertid 20) måste fångarna vara på sina rum. Ljuset skall släckas en timme senare. Även från denna regel kan föreståndaren meddela undantag i ena eller andra riktningen; flera fångar ha sålunda medgivits rätt att ha ljuset länt till 23.

De fångar, som icke hållas inlåsta, praktiskt taget samtliga, få fritt besöka varandra i rummen och i det gemensamma dagrummet. Detta, som samtidigt tjänar som matsal, får endast för intagande av middag besökas av fångar, vilka hållas i låst rum. Dagrummet skall vara utrymt en timma före och en halv timma efter måltid, detta givetvis för dukning, avdukning och utvädring. Skulle omständigheterna så påfordra, t. ex. vid misstanke om konferenser av politisk natur e. d., kan föreståndaren förbjuda dagrummets begagnande. Fångarna äro förbjudna att uppehålla sig i förstugor och trappor. Utanför anstaltsbyggnaden få de vistas endast under viss del av friliden, t. n. fem timmar dagligen. Överträdelse av bestämmelserna angående uppehållsplats medför förlust av rätten till ömsesidiga besök, där inte överträdelsen är av natur att påkalla strängare disciplinära reaktioner.

Städning och rengöring av rummen ombesörjes av anstalten. Indragande av ljusledning, radioledning o. d. i rummen är förbjudet, så ock anbringande av innerlås, reglar o. s. v. För anbringande av ytterlås (hänglås) fordras samtycke av föreståndaren; meddelas detta, åligger det fången att anskaffa och till inspektorn överlämna duplikatnyckel. Bäddarna få icke utan tillstånd användas under dagen.

Fångarna ha principiellt rätt att använda sig av egna säng- och gångkläder. Vid strafftid icke överstigande fjorton dagar räcker det med en enkel omgång av vardera, eljest fordras en fullständig omgång gångkläder, tre omgångar underkläder och två omgångar sänglinne. Rengöring sker genom anstaltens försorg, kostnaderna har fången att betala i förskott för varje månad.

Med föreståndarnes medgivande kan fången begagna egna möbler. Han har rätt att pryda sitt rum med bilder — dock icke sådana av sedligt eller politiskt anstötlig karaktär — och blommor och att inneha porträtt av anhöriga och bekanta. Däremot är innehav av fotografiapparater, liksom följaktligen även fotograferande inom anstalten, strängt förbjudet.

Fångarna ha rätt att hålla egna tidningar och att inneha

och förskaffa böcker och skrifter. Dessutom ha de givetvis rätt att begagna fängsbiblioteket. Tidningar och böcker, vilka angripa den bestående statliga ordningen, syftande till den våldsamma omstörtning, eller uppvigla fångarna till myteri, olydnad e. d. äro förbjudna. Fullständig avstängning från rätten att inneha viss eller vissa tidningar förutsätter godkännande av uppsiktsmyndigheten över fängelset. — Den omfattning, i vilken kommunistpressen var representerad inom anstalten, vittnar om en mycket vidsträckt tolerans i utövningen av denna censur.

Rökning är tillåten, undantagandes i förstugor och trappor samt vid inställelse i förvaltningslokaler o. d. Vad kost beträffar står det fångarna fritt att hålla sig med egen sådan, en rättighet varav dock ingen torde begagna sig, då fängelsekosten, som jag själv hade tillfälle konstatera, är både riklig och väl lagad.

Intet arbetstvång råder. Faktiskt arbetas det dock intensivt. Av de 25 fångar, vilka vid tiden för mitt besök förvarades inom anstalten, voro 23 kommunister, och av dessa ägnade sig flertalet åt intellektuella mödor, företrädesvis publicistisk verksamhet. I flera av rummen smalttrade skrivmaskinerna som kulsprutor dagen i ända, medan tobaksröken bredde sig tung och olycksbådande som åskmoln över slagfältet . . .

Den skriftliga korrespondensen är fri. Endast där särskilda omständigheter giva anledning antaga missbruk, kan brevväxling ställas under föreståndarens kontroll. Fångarna få använda eget brevpapper. Paket skola av mottagaren öppnas i närvaro av inspektorn. I tvivelaktiga fall beslutar föreståndaren, huruvida innehållet skall utlämnas till adressaten. Innehav av postfack liksom också mottagande av försändelser under fingerad adress betraktas som missbruk av korrespondensrätten. All post måste gå genom förvaltningen och distribueras av denna.

Om användande av musikinstrument i rummen beslutar föreståndaren från fall till fall. Principiellt förbjudet är musicerande i rum med mot tukthusavdelningen vettande fönster.

Fångar av evangelisk trosbekännelse deltaga i gudstjänsterna inom anstalten, varvid de tilldelas särskilda platser, eller, om de ha tillstånd att vistas utanför fängelseområdet — varom nedan — i gudstjänst ute i staden. De katolska fångar, som sakna sådant tillstånd, skola, därest de önska

deltaga i gudstjänst, av fängvaktare åtföljas till gudstjänstlokal i staden.

Vid sjukdom behandlas fången i anstaltens särskilda sjukrum av fängselläkaren. På egen bekostnad och med föreståndarens medgivande kan han emellertid anlita annan läkare. Under enahanda förutsättningar kan fången även anlita egen — frisör.

Såväl inom som utom anstalten är det förbjudet att bära ordnar, utmärkelsetecken, politiska o. d. emblem, liksom det också är förbjudet att anbringa dylika märken i förvaringsrummen.

Beträffande besök av utomstående gäller, att dylikt besök, såframt ordning och säkerhet icke därigenom skulle äventyras, äger rum utan uppsikt i för ändamålet särskilt upplåten lokal. Till förvaringsrummen äga utomstående icke tillträde. Är uppsikt anordnad, måste samtalet föres på tyska eller eljest på ett för den uppsiktshavande bekant språk.

Redan genom vad i det föregående anförts framträder den privilegierade ställning, som Festungshaft-fångarna intaga i förhållande till vanliga frihetsfångar. Drastiskt belysande för denna deras undantagsställning är det tillstånd till vistelse utom fängelseområdet, Ausgang, vilket mot hedersord kan beviljas dem. Dylikt tillstånd meddelas av föreståndaren och får icke avse längre tid än fem timmar dagligen. Det är en särskild förmån, av vilken endast sådana fångar komma i åtnjutande, vilka genom oklanderligt uppförande i anstalten visat sig värdiga det förtroende, som genom tillstånds meddelande skänkes dem. I regel skall denna förmån beviljas först efter en straffverkställighet av tre månader. Vid mitt besök voro fångarna så gott som undantagslöst i besittning av tillstånd.

Under vistelsen utanför fängelset få fångarna icke lämna staden Gollnows område. De äro fortfarande underställda anstaltstjänstemännens uppsikt och ha att ställa sig till obetingad efterrättelse de förhållningsorder, dessa kunna meddela. Givetvis äro de också skyldiga att åttlyda polisens eller andra säkerhetsorgans föreskrifter. Fångarna få icke uppträda i trupp, icke beträda järnvägsstationens område, icke heller besöka utskänkningslokaler, fester, sammanträden o. s. v. Vidare äro de förbjudna att under utevistelsen befatta sig med politisk verksamhet, vare sig genom distribution av propagandaskrifter, personlig agitation eller an-

norledes. Det är dem vidare strängt förbjudet att använda sig av bil, cykel eller andra forskaffningsmedel.

Fångarna få, såframt de inte tillhöra riksvärnet eller skyddspolisen, endast lämna anstalten i civila kläder; klädesplagg, som angiva bäraren såsom medlem av särskild sammanslutning (Stahlhelm, Reichsbanner o. d.), äro förbjudna.

Då fången lämnar anstalten erhåller han ett pass, som vid hans återkomst skall återställas till portvakten och av denne förses med påteckning angående tiden för återkomsten. På anfordran är han skyldig förete detta pass för tjänsteman vid anstalten liksom också för polisman. Överträdelse av för Ausgang meddelade föreskrifter medför tillståndets återkallande.

Ausgang-institutet, sådant det här utformats, betyder enligt mitt förmenande ett kriminalpolitiskt missgrepp. I själva verket innebär det ett eftersättande av den personliga isoleringen och därmed av den strafffunktion, vilken vid brott av hithörande kategorier är den relevanta. Ratio för den egenartade kriminalpolitiska behandling av åsiktsförbrytelse, vilken *custodia honesta* åsyftar att tillgodose, kan enligt min uppfattning icke vara något annat än insikten om åsiktsförbrytaren såsom en egenartad kriminalpsykologisk typ, i förhållande till vilken samtliga de individualpreventiva syften — avskräckning, förbättring, motiverande psykisk påverkan o. s. v. —, vilka det ordinära frihetsstraffet anses fullfölja vid sidan av oskadliggörande, måste utmönstras såsom ändamålslösa. Allt hänger på isoleringen. Eftersättes denna, har straffarten också upphört att äga kriminalpolitisk betydelse och därmed självständigt berättigande.